

Komercijalizacija i privatizacija visokog obrazovanja

JOSIP KREGAR

doi: 10.3935/rsp.v16i2.868

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Današnja javna sveučilišta su u krizi. Društvena uloga sveučilišta se preispituje, a nastaju i novi konkurenti. Ekonomija, tržište rada, politika postavljaju nove zahtjeve. Sveučilišta dobivaju i nove društvene zadatke. Na primjer, masovno sveučilišno obrazovanje ima i funkciju odgođene društvene maturacije, te društvene kontrole mladih u razdoblju pripreme za društvene uloge koje je samim time vremenski prošireno. Okolina nije samo lokalna već je globalna i internacionalna. U strategijama mnogih sveučilišta takva se situacija neprestano ponavlja.

Posebno značajnim smatramo istaknuti dva elementa koja su važna za razumijevanje promjene, a ujedno predstavljaju dodatni argument shvaćanju da se okolišni uvjeti brzo mijenjaju. To su **komercijalizacija i privatizacija visokog obrazovanja**. Privatizacija (Altbach, Levi, 2007.) znači ne samo to da se obrazovanje smatra privatnom i lukrativnom inicijativom, što je recimo karakteristično za američku tradiciju, već je i posljedica strategije rastakanja socijalne države. Načela i shvaćanja nove javne uprave (*new public administration*) preporučuju povlačenje države iz sektora kao što su obrazovanje, zdravstvo ili socijalna skrb. Država je prema takvom neoliberalističkom konceptu zadužena za red (poredak) i treba se ustrojiti prema načelima dobre vlasti (*good governance*) te treba obavljati manje zadatka, ali kvalitetnije. Promjena je dakle u tome da država – ne samo da dozvoljava, već i potiče, na području visokog obrazovanja privatno sudjelovanje, investicije, part-

nerstvo te nezavisne privatne institucije obrazovanja i njegovo financiranje. Od korisnika (studenta) traži se participacija. Usluge se sve češće nazivaju proizvodima i na takvom tržištu prilagođavaju se mogućnostima prodaje. Ta promjena nema samo pozitivan efekt smanjenja opterećenja državnog proračuna, već i mnoge negativne socijalne i pedagoške posljedice. Kvaliteta znanja postaje upitna, zaustavlja se vertikalno socijalno napredovanje sposobnih, izvrsnost se simulira, izostaje pridobivanje kandidata za zahtjevne studije. Sve to posebno pogađa zemlje u tranziciji te pojedina znanstvena područja. Privatizacija je proces koji je uzeo maha i objektivno potiče konkurenciju javnih i privatnih učilišta. Njihova upravljačka struktura vrlo je različita: privatna imaju jednostavnu strukturu s naglaskom na hijerarhijsko vodstvo, javna imaju složenu strukturu koja uključuje tradiciju utjecaja države, participaciju studenata i veću širinu područja, te dublji intenzitet znanstveno-istraživačke komponente.

Komercijalizacija je paralelan proces. Državna sredstva za obrazovanje smanjuju se, a prodiranje tržišnog principa znači da se obrazovanje pojavljuje kao tržišni proizvod. Štoviše, moderno društvo upravo studiranje smatra pretpostavkom za obavljanje važnih poslova u društvu. Na tržištu rada bolje prolaze obrazovani. Mnoge poslove, a takvih je sve više, mogu obavljati samo visoko obrazovani. Socijalni status pretpostavlja visoko obrazovanje. Dakle, proizvod – **visokoškolska diploma može se »prodati« i za njom je visoka**

potražnja. Štoviše, u sektoru obrazovanja mogu se ostvariti visoke zarade, tim prije što je nad diferenciranim brojnim i privatnim školama kontrola kvalitete podređena politici prodaje proizvoda. Pojavljuju se i novi sasvim komercijalizirani »proizvodi« - seminari, okrugli stolovi, kursevi, tečajevi – no naravno pod zvučnijim nazivima *workshopa, teambuildinga*, obrazovnog turizma i sl. Oglašavanje i prodaja postaju sustavna djelatnost u visokom obrazovanju, a reputacija i gradiranje institucije ne mjeri se samo znanstvenom izvrsnošću, već i pokazateljima prihoda, školarina i drugo.

Niti zemlje duge obrazovne tradicije nisu uspjele odoljeti ovim procesima, no dok je tradicija i visoko društveno uvažavanje spriječilo ili bar ograničilo neke disfunkcionalne posljedice, u tranzicijskim zemljama efekti su nepredvidivi, no mnoge i loše posljedice već su prisutne (Bok, 2003.).

Hrvatska situacija, mimo navedene grube ideografske simplifikacije, krajnje je složena. U osnovi postoje sve nabrojene opće okolnosti. Razlika je, međutim, u brzini i tempu promjena, sredstvima i mogućnostima, te u nositeljima tih promjena. Sasvim je razvidna tendencija povećanja broja sveučilišta i broja studenata, a uz porast veličine dolazi do bitnog povećanja raznovrsnosti sveučilišta.

Disfunkcionalni efekti privatizacije i komercijalizacije su evidentni. Cijena školovanja do studentskih prosvjeda nije predmet javne ocjene ili kritike, marketing takve ponude izravno privlači manje motivirane no imućne, ispiti su formalnost, a predavači često nedovoljno kvalificirani. Često se takve institucije pretvaraju u nesustavne skupine modula koje daju samo parcijalna iskustva ili tek prenose osobna iskustva nastavnika.

Broj nastavnika i visina sredstava u bitnom je raskoraku s postavljenim ciljevima. Rad na istraživanjima nije

stimulativan. Kontrola kvalitete je u početku; samoreferentna preispitivanja o stanju znanosti tek su marginalno važne stvari.

Bolonjski proces značio je podizanje interesa za znanost i obrazovanje. Shvatili smo, na riječima, **da je jedino sigurno ulaganje u znanost**, a ne u kompenzacije, kredite, subvencije. Proglašene su strategije i planovi, usvojeni zakoni. Štoviše, ono što su drugi smatrali dugoročnim ciljem kod nas je proglašeno kao gotovo: za petnaest godina moramo imati 20 000 doktora znanosti, nastavni planovi trebaju se mijenjati, grade se nova sveučilišta za koja nema nastavnika. Smanjuju se upisne kvote te odnos broja nastavnika i studenata. Decentralizira se sustav obrazovanja. Odobravaju se mjesta znanstvenih novaka. Osnivaju se nacionalna vijeća (za znanost, za visoko obrazovanje).

Sve pada na nejasnim određenjima o tome tko, što i kako treba učiniti i tko za što odgovara. Moć i novac bi svi. Slavu bi svi. Odgovornost nitko. I na sve to dolazi jasan otpor onih koji vide stvarnost ili pak osjećaju gubitak. Prije svega, oni koji ne vide korist od parola i traže rezultate, brinu se o konkretnim potrebama rada, a onda i studenti, koji ne raspravljaju o maglovitim ciljevima već o svojim perspektivama, troškovima studiranja i naporu, traže odgovor na pitanje: zašto nam to radite?

Ta situacija ozbiljnijom postaje kada se radi o situaciji visokih aspiracija i skromnih materijalnih mogućnosti. S jedne strane, globalizacija znanosti znači povećanje aspiracija prema sudjelovanju u tom procesu, dok su s druge materijalne mogućnosti ograničene. Postoji opće slaganje o korisnosti i nužnosti da hrvatska znanost sudjeluje u globalnom napretku, no kada se dođe na razinu operacionalizacije, određenja prioriteta i selekcije, određivanja omjera društvene i znanstvene korisnosti, sustav odlučivanja se blokira i raspada.

LITERATURA:

- Altbach, P.G. & Levy, D. (2007). *Private higher education: A global revolution*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Bok, D.C. (2003). *Universities in the marketplace: The commercialization of higher education*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Croissant, J. & Restivo, S. (2001). *Degrees of compromise: Industrial interests and academic values*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Gould, E. (2003). *The university in a corporate culture*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Kirp, D.L. (2003). *Shakespeare, Einstein, and the bottom line*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Maldonado, A. (2000). *Private higher education: An international bibliography*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Rhoads, A., & Torres, C.A. (2006). *The university, state, and market*. Palo Alto, CA: Stanford University Press.